

Research paper
3(4), 129-152, Winter, 2025

Usage of Dialectic and Linguistic Varieties of Iranian Ethnicity in Tehran based on Cognitive-Socio Linguistic Study

Solmaz Mellatdoust¹ | Mohammadreza Ahmadkhani² | Hamidreza Shairi³

Ali Karimi Firoozjaei⁴

¹ Ph.D. Candidate, Department of Linguistics, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. E-mail: smellatdoost@gmail.com

² Professor of Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)
E-mail: ahmadkhani@pnu.ac.ir

³ Professor of French Language and Literature, Tarbiat Modarres University, Tehran, Iran.
E-mail: shairi@modares.ac.ir

⁴ Professor of Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: alikaarimif@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research article

Article history:

Received: 8 February 2024

Accepted: 5 July 2024

Keywords:

variety of language,
dialectal and language varieties,
cognitive sociolinguistics,
lectals,
identity

ABSTRACT

This study investigates the social status of the varieties of Iranian languages and dialects towards the use of lectals from the perspective of the hidden cognitive realities of real language use within the framework of lectal variation theory. A researcher-constructed survey questionnaire and interview were used in this study. Linguistic data were collected from 314 participants selected semi-randomly from among the language community of immigrants living in Tehran with ten different varieties of Persian languages. Participants had the opportunity to choose one of the varieties of languages (standard or non-standard) in two areas of home involvement (having conversation with parents, siblings, spouses and children) and out of home involvement (having conversation with colleagues, professors, classmates and people in the society). The Likert scale was used to measure the questionnaire items. Cronbach's alpha was used to measure the reliability. Besides, the Chi-square test was used to receive statistical results. According to the results, Due to the power component, the greater validation of the standard language, Escape from their audience's negative judgments towards their language varieties and ultimately to gain social prestige, 84.71% of speakers of language varieties in Tehran prefer to use the standard variety of Persian language in their daily conversation. In terms of language identity, speakers of languages especially Laki and Kurdish speakers have more powerful sense of real identity toward their non-standard variety of Persian language.

Cite this article: Mellatdoust, S., Ahmadkhani, M. R., Shairi, H. R., & Karimi Firoozjaei, A. (2025). "Usage of Dialectic and Linguistic Varieties of Iranian Ethnicity in Tehran based on Cognitive-Socio Linguistic Study". *Journal of Linguistic Studies: Theory and Practice*, 3(4.), 129-152

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: [10.22034/jls.2024.140649.1072](https://doi.org/10.22034/jls.2024.140649.1072)

1. Introduction

Language is one of the most powerful indicators of identity, social interaction, and cultural belonging. In multilingual and multi-ethnic contexts, the choice of language variety reflects more than a communicative need: it also signifies attitudes, ideologies, and perceptions of prestige and power. Tehran, as the political and cultural capital of Iran, is not only home to native speakers of Persian but also a melting pot of ethnic groups such as Azeri, Kurdish, Lori, Gilaki, Mazandarani, Baloch, Turkmen, and others. Migration and urbanization have turned the city into a highly diverse linguistic environment where interactions occur daily among people from multiple ethnic backgrounds.

This study investigates how members of Iranian ethnic groups in Tehran select between their ethnic languages and the standard Persian variety in both private and public domains. It aims to uncover the sociolinguistic and socio-cognitive motivations behind these choices, examining the tension between identity preservation and integration into the mainstream. By focusing on language choice, the study contributes to broader debates in sociolinguistics concerning bilingualism, diglossia, language shift, and the relationship between language and identity.

2. A brief note of previous works

The theoretical foundation of this research builds on the tradition of sociolinguistic studies initiated by scholars such as William Labov, Joshua Fishman, and Howard Giles. Labov emphasized the patterned nature of linguistic variation and its correlation with social variables, while Fishman's research into bilingualism and domain analysis highlighted the functional distribution of languages in multilingual societies. Giles' work on speech accommodation and ethnolinguistic vitality further showed how identity and prestige drive language choices.

Within the Iranian context, earlier studies have documented the coexistence of Persian as the official, institutionalized language and ethnic varieties that maintain community identity. Scholars have examined phenomena such as dialect shift, bilingual competence, and the decline of ethnic language transmission in urban centers. However, relatively little research has focused specifically on Tehran as a unique sociolinguistic setting where national, regional, and global forces converge. This study fills that gap by combining quantitative and qualitative evidence to reveal how linguistic preferences are shaped in everyday life in the capital.

3. Theoretical framework

The research employs a socio-cognitive framework with a particular focus on lectal theory. From this perspective, language varieties (lects) are understood as structured options that speakers evaluate based on cognitive and social criteria. The socio-cognitive approach emphasizes that language choice reflects both external social pressures—such as prestige hierarchies, institutional power, and stigmatization—and internal cognitive mechanisms, including categorization, evaluation, and perception. Central to this analysis are the concepts of face (Goffman, Brown & Levinson) and linguistic prestige. Speakers negotiate between positive face needs (the desire to be liked and accepted) and negative face needs (the desire for autonomy and freedom). In Tehran, standard Persian is cognitively associated with power,

authority, and social mobility, while ethnic varieties embody solidarity, intimacy, and heritage. By applying this dual lens, the research captures the complex interplay of social and cognitive dynamics in shaping linguistic behavior.

4. Research methodology

The study adopted a mixed-methods design, combining surveys with semi-structured interviews to ensure both breadth and depth of analysis.

Participants: 314 individuals representing ten major Iranian ethnic groups residing in Tehran were selected through semi-random sampling, ensuring variation in age, gender, and socioeconomic status.

Instruments: A Likert-scale questionnaire designed by the researchers measured language use and attitudes across family and public domains. Semi-structured interviews elicited personal narratives and reflections on language choice, identity, and perceived prestige.

Domains of Analysis: Participants reported on language use in two main contexts:

1. Inside the family: communication with parents, siblings, spouse, and children.
2. Outside the family: communication with colleagues, classmates, teachers, and individuals in public spaces.

Statistical Tools: Reliability of the questionnaire was assessed through Cronbach's Alpha. Chi-square tests determined relationships between categorical variables, while Pearson's correlation coefficient measured associations between attitudes and practices.

This methodological triangulation ensured that both quantitative patterns and qualitative insights informed the conclusions.

5. Conclusion

The findings reveal a clear tendency toward the dominant use of standard Persian in Tehran. Overall, 83.54% of respondents reported choosing Persian in most daily interactions, especially in public settings. Several factors explain this strong preference:

- Power and authority: Persian functions as the national language of administration, education, and media.
- Prestige and legitimacy: The standard variety carries symbolic capital, marking speakers as educated and modern.
- Avoidance of stigma: Using ethnic languages in public is often perceived as provincial or low-prestige, prompting speakers to switch to Persian.
- Social mobility: Persian facilitates integration into urban society, professional advancement, and acceptance by native Tehrani interlocutors.

At the same time, ethnic languages remain vital within the private domain of the family. Participants consistently reported speaking their mother tongues with parents and relatives, framing this practice as a way to preserve cultural identity, transmit heritage, and maintain solidarity. However, even within families, younger generations showed a noticeable shift toward Persian, indicating possible future erosion of ethnic language use.

From a socio-cognitive standpoint, the data demonstrate how linguistic choices are shaped by both societal evaluations and personal perceptions. Persian is cognitively mapped to attributes such as power, opportunity, and prestige, while ethnic languages are linked to emotional closeness and identity. This dual mapping explains the functional diglossia observed: Persian dominates high-prestige domains, whereas ethnic languages persist in low-prestige, identity-oriented domains.

These findings highlight the tension between assimilation and cultural preservation in Tehran. On the one hand, the dominance of Persian promotes national unity and effective communication in a diverse metropolis. On the other, the marginalization of ethnic languages risks weakening the cultural richness that defines Iranian society.

This research demonstrates that language use in Tehran is not merely a matter of convenience but a deeply social and cognitive act. The widespread choice of Persian in public domains reflects the institutional power of the standard variety and its perceived role in achieving prestige and social mobility. Simultaneously, the continued use of ethnic languages in family contexts underscores their enduring role as markers of solidarity and identity.

The study contributes to sociolinguistic theory by validating the socio-cognitive framework as an effective tool for analyzing language choice. It shows that both social hierarchies and cognitive evaluations shape linguistic practices in ways that are patterned and predictable. Furthermore, the findings carry practical implications: they call for language policies that not only uphold Persian as the integrative national language but also actively protect and promote Iran's diverse linguistic heritage.

In a broader perspective, the case of Tehran illustrates the universal challenge of balancing unity and diversity in multilingual societies. It reminds us that while languages may compete in the public sphere, they also coexist within individuals who skillfully navigate between them. The negotiation of linguistic identity is thus a central element of modern urban life, and its study continues to shed light on the complex relationship between language, society, and cognition.

دوره ۳، شماره ۴، شماره پیاپی ۸، زمستان ۱۴۰۳، ص ۱۵۲-۱۲۹

کاربرد تنوعات گونه‌ای و زبانی اقوام ایرانی در شهر تهران براساس زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی

سلماز ملت‌دوست^۱، محمدرضا احمدخانی^۲، حمیدرضا شعیری^۳، علی کریمی فیروزجایی^۴

۱. دکتری زبان‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. smellatdoost@gmail.com

۲. (نویسنده مسؤل) استاد گروه زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. ahmadkhani@pnu.ac.ir

۳. استاد گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. shairi@modares.ac.ir

۴. استاد گروه زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. alikarimif@pnu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

در پژوهش حاضر، شأن و منزلت اجتماعی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی بر کاربرد تنوعات گونه‌ای از منظر واقعیت‌های شناختی پشت پرده کاربرد واقعی زبان، در چارچوب نظریه لکتال مورد بررسی قرار گرفته است. ابزار به کارگرفته شده در این پژوهش، پرسشنامه پیمایشی محقق ساخته و مصاحبه است. داده‌های زبانی از ۳۱۴ شرکت‌کننده به صورت نیمه تصادفی از جامعه زبانی دارای اصالت‌های قومی-زبانی ۱۰ قوم ایرانی گردآوری شده است. شرکت‌کنندگان امکان انتخاب یک گونه زبانی (گونه‌ی زبانی مادری یا گونه‌ی زبانی معیار) در دو حوزه داخل خانواده (گفتگوی پدر و مادر، خواهر و برادر، همسر و فرزند) و حوزه خارج از خانواده (گفتگوی همکاران، مدرسان، همکلاسان و مردم کوچه و بازار) را دارند. برای سنجش گویه‌های پرسشنامه از مقیاس لیکرت، برای پایایی، از آلفای کرونباخ، برای دریافت نتایج آماری از آزمون کای دوو برای همبستگی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. در نهایت ۸۳/۵۴ درصد از گویندگان گونه‌های زبانی در تهران، به دلیل مؤلفه قدرت، اعتباربخشی گونه‌ی معیار، فرار از قضاوت‌های منفی مخاطبین تهرانی و نیز کسب وجهه‌ی اجتماعی، در گفتار روزانه، گونه معیار زبان فارسی را برگزیده‌اند. به لحاظ مؤلفه هویت، گویندگان زبان‌ها به خصوص لک‌ها و کردها، احساس هویت قوی‌تری نسبت به گونه زبانی مادری دارند.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ وصول:

۱۹ بهمن ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۱۵ تیر ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی:

انتخاب گونه زبانی،

تنوعات گویشی و زبانی،

زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی،

لکتال،

هویت

استاد: ملت‌دوست، سلماز، احمدخانی، محمدرضا، شعیری، حمیدرضا، کریمی فیروزجایی، علی (۱۴۰۲). «کاربرد تنوعات گونه‌ای و زبانی اقوام ایرانی در شهر تهران براساس زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی». پژوهش‌های زبان‌شناسی: نظریه و کاربرد، ۳ (۴)، ۱۲۹-۱۵۲.

حق مؤلف: نویسندگان

ناشر: دانشگاه کردستان

DOI: [10.22034/jls.2024.140649.1072](https://doi.org/10.22034/jls.2024.140649.1072)

۱. مقدمه

نظریه تنوعات گونه‌ای (لکتال) در زبان فارسی، موجب شکل گرفتن نگرش‌ها و ذهنیت‌های متفاوتی در ذهن گویندگان زبان شده است. نگرش‌ها و ذهنیت‌هایی در مورد کاربرد گونه‌های زبانی غیرمعیار نظیر انواع گونه‌های زبانی جغرافیایی، اجتماعی، محلی، بومی و گونه کاربردی، نسبت به گونه معیار زبان فارسی. هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان کاربرد تنوعات گویشی و زبانی نسبت به مقولات اجتماعی از منظر واقعیت‌های شناختی پشت پرده کاربرد واقعی زبان، در چارچوب نظریه لکتال می‌باشد. نظریه کاربرد-محور لکتال خط اتصالی بین زبان‌شناسی اجتماعی و شناختی ایجاد کرده است و دلایل انتخاب‌های زبانی گویندگان زبان را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد؛ انتخاب‌هایی بین گونه‌ی معیار و گونه غیرمعیار زبان فارسی. محققان در این پژوهش قصد به تصویرکشیدن میل و گرایش فردی گویندگان زبان نسبت به کاربرد گونه‌های زبانی متفاوت را دارند تا مفاهیم اجتماعی نگرش، هویت و اعتبار را مورد سنجش قرار دهند، جایگاه و منزلت اجتماعی گوینده زبان را تعیین کنند و دریابند چگونه این مفاهیم، گوینده زبان را به سوی انتخاب گونه زبانی و به تناسب آن به‌سوی یک رفتار زبانی سوق می‌دهند. برای رسیدن به دلایل این انتخاب‌ها، نیاز به داده‌های تجربی در موقعیت‌های اجتماعی طبیعی و بافت واقعی کاربرد گونه زبانی است. این پژوهش اجتماعی-شناختی، شأن اجتماعی تنوعات گونه‌های زبان‌ها و گویش‌های ایرانی را با تمرکز ۱۰ زبان و گویش ایرانی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. محققان برآنند تا دریابند زمانی که فردی، گونه زبانی خاصی را انتخاب کرده و به کار می‌گیرد، چگونه هویتش حول محور آن گونه زبانی شکل می‌گیرد. پژوهشگران در این تحقیق در صدد پاسخ گویی به پرسش‌های زیر هستند:

۱. میزان کاربرد گونه زبانی غیرمعیار شرکت‌کنندگان در شهر تهران به چه میزان است؟

۲. گونه‌های زبانی در شهر تهران چه ارتباطی با هویت فردی دارند؟

۲. پیشینه پژوهش

تحقیقات بسیاری در سال‌های اخیر در مورد پژوهش حاضر در داخل کشور صورت گرفته است. در ادامه، به معرفی برخی از آن‌ها خواهیم پرداخت.

دبیرمقدم (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «زبان، گونه، گویش و لهجه» گونه‌های زبانی را مورد بررسی قرار داده است، مشرعی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «زبان‌شناسی شناختی اجتماعی: رویکردی نوین به معنا و تنوعات زبانی» به بررسی تنوعات گونه‌ای زبان از بعد زبان‌شناسی اجتماعی شناختی پرداخته‌اند. سارلی (۱۳۸۷) در کتاب «زبان‌فارسی‌معیار» به توصیف زبان معیار و استاندارد سازی آن و تفاوتش از دیگر گونه‌های زبانی پرداخته‌است. شعیری و همکاران (۱۴۰۰) کاربرد و تاثیر هیجانات را در کاربرد گونه‌زبانی با در نظر گرفتن عامل قومیت مورد بررسی قرار دادند.

مظفری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان تأثیر عوامل اجتماعی بر کاربرد تنوعات گونه‌ای از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی، کاربرد تنوعات گونه‌ای گونه‌های محلی شیرازی و معیار

شرکت‌کنندگان را تحت تأثیر متغیرهای اجتماعی، در گفتار افراد در تعامل با افراد خانواده، جامعه، مدرسه، محیط کار، رؤسا در استان فارس از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی شناختی مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان داد شرکت‌کنندگان برای ابراز وفاداری و هویت بومی تنها در محیط‌های اجتماعی غیررسمی و خانوادگی از گونه غیرمعیار زبان فارسی استفاده می‌کنند.

در نیم قرن اخیر، پژوهش‌های بسیاری در مورد نگرش‌های زبانی در سراسر دنیا به خصوص در آمریکا و انگلیس انجام شده است. لباو (۱۹۶۶) در پژوهشی، تنوعات اجتماعی زبان را در شهر نیویورک مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. وی در این تحقیق سبک و تنوعات درونی و فردی گوینده را به صورت منسجم در الگوهای گسترده‌ای از تنوعات زبانی در جامعه زبانی نیویورک قرار داده و شناسایی کرده است.

لمبرت (۱۹۶۷) نیز در پژوهش خود، به بررسی دوزبانگی از بُعد روان‌شناسی و جامعه‌شناسی زبان پرداخته است. پژوهش‌های صورت گرفته حاوی اطلاعات ارزشمندی در مورد نحوه انتخاب و کاربرد گونه‌ی زبانی، فرایند و روش تصمیم‌گیری گویشوران و نیز نقد و انتقادات مربوط به طبقات اجتماعی و تاثیر آنها در کاربرد گونه‌های زبانی و قضاوت افراد می‌باشند.

لباو (۱۹۸۴) در پژوهشی اجتماعی شناختی انواع گونه‌های زبانی و طبقه‌بندی آن‌ها را با استفاده از ابزار مشاهده و مصاحبه حضوری در فیلادلفیا مورد بررسی قرار داده است. لباو (۱۹۹۴) در جلد اول کتاب اصول تغییرات زبان، اصول کلی تغییر زبانی شامل زبان‌شناسی تاریخی، گویش‌شناسی و زبان‌شناسی اجتماعی را توسعه داده است و عنوان می‌کند با توجه به تحقیقات اجتماعی-شناختی، تغییرات سریع زبانی در شهرهای اروپا و آمریکا در حال پیشرفت است به شکلی که گویش‌های شهری و گونه‌های زبانی معیار بیش از قبل متمایز می‌شوند و نیز مکانیسم‌های تغییر در سیستم زبانی عوامل رشد درونی را کنترل می‌کنند و این عوامل درونی تغییر زبانی را باید در حوزه‌ای خارج از زبان‌شناسی و در فیزیولوژی، روابط اجتماعی، ظرفیت‌های ادراکی یا شناختی یافت.

ادواردز (۲۰۰۹) پژوهشی در مورد بررسی هویت، اعتبار و نگرش گویشوران زبان نسبت به گونه غیرمعیار زبان انگلیسی انجام داد. وی الگوی گفتاری گویشوران محلی طبقات پایین جامعه را نسبت میزان تحصیلات، جایگاه اجتماعی، سطح مهارت زبانی و اعتبار، مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد وقتی فردی بداند دارای گونه گفتاری معتبری نیست و گفتارش دارای اعتبار اجتماعی پایینی می‌باشد، ترجیح می‌دهد به گونه گفتاری قدرتمند تری صحبت کند.

نوآوری پژوهش حاضر از این رو است که تا کنون پژوهش‌هایی در مورد انواع گونه‌های زبانی شامل زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نظیر ترکی و لری و شیرازی در همان استان به شکل محض و نیز در حوزه زبان‌شناسی اجتماعی صورت گرفته است، اما تا به حال به موضوع بررسی انتخاب و تفکر افراد به همه گونه‌های زبان مادری ایرانی و کاربرد تنوعات گونه‌ای در کلان شهر تهران و در مجاورت مخاطب تهرانی از بعد اجتماعی-شناختی توجه ویژه‌ای نشده است. از آنجایی که افراد بسیاری به دلایل

گوناگون نظیرشغلی، زندگی بهتر، ازدواج و تحصیلات به تهران مهاجرت کرده‌اند، بررسی علل انتخاب یکی از گونه‌های زبانی در تعاملات آن‌ها با مخاطب تهرانی، پنهان کردن یا فاش کردن گونهٔ زبان مادری خود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند خلاء این نوع پژوهش پیکره-بنیاد و میدانی را رفع نماید.

۳. مبانی نظری پژوهش

گیررتس (۲۰۰۱) بر این عقیده است که در زبان‌شناسی اجتماعی - شناختی، کاربرد واقعی زبان، نقطه آغاز پژوهش‌های زبانی است که واقعیت‌های شناختی در پس این کاربرد قرار دارند. از این‌رو، زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی به بررسی واقعیت‌های شناختی کاربرد زبان در جامعهٔ زبانی می‌پردازد. بر این اساس، روش‌شناسی زبان‌شناسی شناختی مبتنی بر پایه گفتار^۱ نگاشتی از ذهن^۲ به سمت زبان^۳ است و از طریق روش‌های تجربی از بطن جامعه، به بررسی واقعیت شناختی کاربرد زبان در جامعهٔ زبانی می‌پردازد.

۳-۱. تنوعات گونه‌ای (لکتال) و مقوله‌بندی^۴ آن‌ها

با نگاهی دقیق در می‌یابیم اصطلاح «لکت^۵» یا تنوع مرتبط با اختلافات و تنوعات آوایی گویشوران زبان می‌باشد. نظریه لکتال به مطالعه تنوعات گونه‌ای در زبان‌ها می‌پردازد. دو ویژگی مهمی که قلب تپنده این نظریه محسوب می‌شوند، ویژگی کاربرد-محور بودن و نیز توجه به تنوعات اجتماعی زبان می‌باشند. تنوعات گونه‌ای شامل انواع شیوه‌های گفتاری زبان می‌باشد که هر کدام ارزش، اعتبار، جایگاه و شأن اجتماعی خود را دارند و نیز موجب شکل گرفتن نگرش‌های متفاوتی در ذهن گویندگان می‌شود که این نگرش‌ها و ذهنیت‌ها قابل مطالعه و بررسی می‌باشند (کریستیانسن، ۲۰۰۸: ۶۲).

با در نظر گرفتن این موضوع که همواره تعدادی از گویندگان گونه‌های زبانی غیرمعیار به تهران مهاجرت می‌کنند، در سال‌های اولیه پس از مهاجرت دوزبان گونه‌می‌شوند زیرا برای برقراری ارتباط با محیط جدید و در موقعیت‌های اجتماعی و در گفتگوهای برون گروهی مجبور می‌شوند به زبان جامعه میزبان صحبت کنند، اما در گفتگوهای درون گروهی یا در محیط خانه می‌توانند زبان مادری خود را به کار ببرند. در این میان به صورت ناخواسته ویژگی‌های گونهٔ زبانی اول وارد زبان دوم شده و موجب ایجاد لهجه در گویندگان زبان می‌شود و این لهجه، منجر به ایجاد قضاوت در ذهن شنونده تهرانی می‌شود.

¹ parole

² mind

³ langue

⁴ categorization

⁵ lect

⁶ diglossia

۴. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش میدانی از نوع کاربردی، غیرآزمایشی و بر مبنای روش، پیمایشی و از نوع مقطعی است. جهت گردآوری داده‌ها از حجم نمونه مورد نیاز، از شیوه پرسشنامه (به صورت کاغذی و آنلاین) و برای پاییی از آلفای کرونباخ استفاده شده است. در این تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بر اساس اصول و رده‌بندی‌های ذکر شده در کتاب گویش‌شناسی و تحقیقات میدانی چمبرز (۱۹۹۵) و چمبرز و ترادگیل (۱۹۹۸: ۱۸۳) و نیز با در نظر گرفتن پرسشنامه‌های تحقیقات پیشین، تهیه شده است. با استفاده از آزمون کای دو و نیز نرم افزار SPSS نتایج آماری حاصل از پاسخنامه ۳۱۴ شرکت کننده به دست آمده است. جدول ۱ فراوانی و درصد پاسخ‌گویان بر حسب اصالت قومی-زبانی را نشان می‌دهد.

جدول ۱. فراوانی و درصد پاسخ‌گویان بر حسب زبان‌ها و گویش‌های مورد مطالعه

Table 1. frequency and percentage of respondents based on the languages and dialects of the study

درصد	فراوانی	
۱۱/۱	۳۵	مازندرانی
۱۰/۸	۳۴	ترکی
۹/۶	۳۰	کردی
۹/۹	۳۱	لکی
۹/۹	۳۱	بلوچی
۹/۹	۳۱	اصفهانی
۹/۹	۳۱	لری
۹/۶	۳۰	یزدی
۹/۹	۳۱	همدانی
۹/۶	۳۰	مشهدی
۱۰۰	۳۱۴	کل

بر اساس جدول شماره ۱ شرکت‌کنندگان در پژوهش دارای اصالت‌های قومی-زبانی زبان‌های ترکی، کردی، لکی، مازندرانی و بلوچی و نیز گویشوران گویش‌های اصفهانی، یزدی، لری، مشهدی و همدانی ساکن در شهر تهران هستند.

از هر زبان و هر گویش بین ۳۰ تا ۳۵ نفر و در مجموع ۳۱۴ نفر در دو جنسیت زن و مرد در ۸ گروه سنی به صورت نیمه تصادفی و بر حسب آمادگی شرکت کنندگان، از طبقات مختلف جامعه شامل دانش آموز، دانشجو، استاد، معلم، کارمند، کاسب، راننده، خانه‌دار و نظایر آن از مکان‌های مدارس، دانشگاه‌ها،

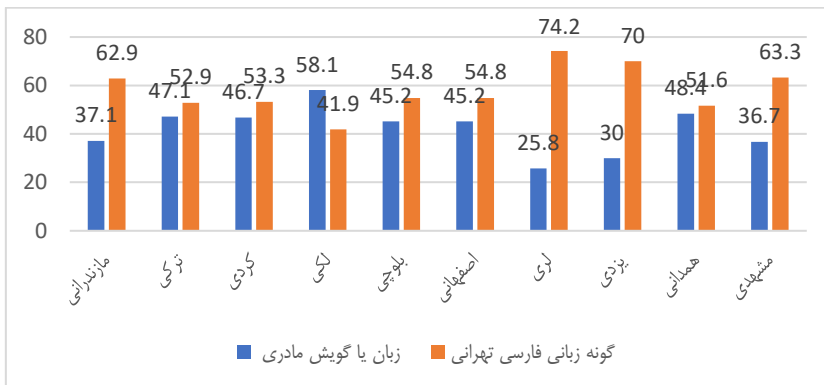
کتابخانه ملی، پارک ها، مساجد، سرای محله‌ها و فروشگاه‌های بزرگ زنجیره ای، مترو و مکان‌های عمومی دیگر، گردآوری شده و مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند.

۱.۴ متغیرهای زبانی

به باور سچیو بوریس (۱۹۹۰: ۲۱۶) زبان، در آن واحد هم می‌تواند به‌عنوان یک متغیر مستقل، نقش هویت‌سازی داشته باشد و هم می‌تواند به‌عنوان یک متغیر وابسته، هویت اجتماعی فرد را انعکاس دهد. پژوهشگران این حوزه معتقدند زبان بر شکل‌گیری هویت گروهی مؤثر است و هویت‌های گروهی، کاربرد زبان و همچنین الگوی نگرش زبانی را تحت تأثیر و نفوذ خود قرار می‌دهند.

۵. یافته‌ها و نتایج

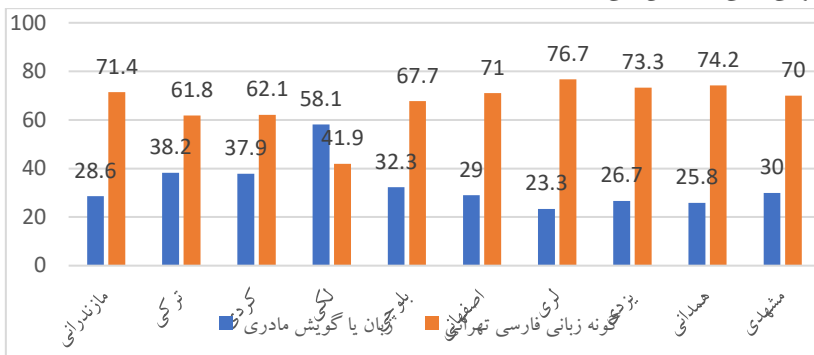
در این بخش با توجه به آمار و اطلاعات حاصل از پاسخنامه‌ها و مصاحبه‌ها داده‌های پژوهش تجزیه و تحلیل شده‌اند. هر کدام از شرکت‌کنندگان امکان انتخاب بین گونه‌ی زبانی معیار و گونه‌ی زبانی غیرمعیار یا گونه‌ی زبانی مادری خود را در دو محیط داخل خانواده (گفتگو با پدر و مادر، خواهر و برادر، همسر و فرزندان) و در محیط خارج از خانواده (گفتگو با همکلاسی، مدرسان، همکاران و مردم کوچه و بازار) دارند. نمودار ۱ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌ی زبانی در گفتگو با پدر و مادر بر حسب اصالت قومی زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با پدر و مادر بر حسب اصالت قومی زبانی
Figure 1. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of ۱ Chart languages in conversation with parents based on language originality

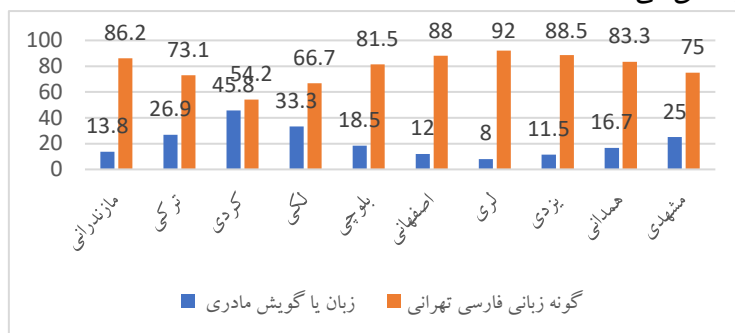
بر اساس نمودار ۱، از مجموع ۳۱۴ نفر شرکت‌کننده در پژوهش، ۱۳۳ نفر یا ۴۲٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با پدر و مادر خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۱۸ نفر مربوط به افرادی است که به زبان لکی صحبت می‌کنند. همچنین ۱۸۲ نفر معادل ۵۸٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با پدر و مادر خود به گونه‌ی زبان فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۲۳ نفر مربوط به افرادی است که به گویش لری صحبت

می‌کنند. نمودار ۲ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه زبانی در گفتگو با خواهران و برادران بر حسب اصالت قومی زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با خواهران و برادران بر حسب اصالت قومی زبانی
Figure 2. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with siblings based on language originality

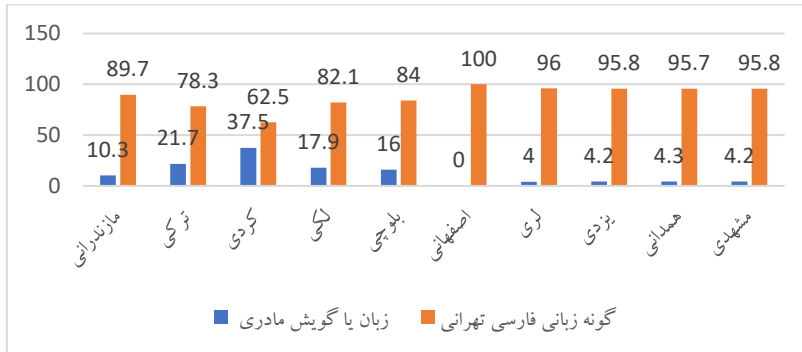
بر اساس نمودار ۲، از مجموع ۳۱۲ پاسخگو، ۱۰۳ نفر یا ۳۳٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با خواهران و برادران خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۱۸ نفر مربوط به افرادی است که به زبان لکی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۰۹ نفر معادل ۶۷٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با خواهران و برادران خود به گونه‌ی زبان فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۲۵ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۳، توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه زبانی در گفتگو با همسر بر حسب اصالت قومی زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۳. توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با همسر بر حسب اصالت قومی زبانی
Figure 3. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with spouses based on language originality

بر اساس نمودار ۳، از مجموع ۲۵۷ پاسخگو، ۵۴ نفر یا ۲۱٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با همسر خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۱۱ نفر مربوط به افرادی است که به زبان کُردی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۰۳ نفر معادل ۷۹٪ از این

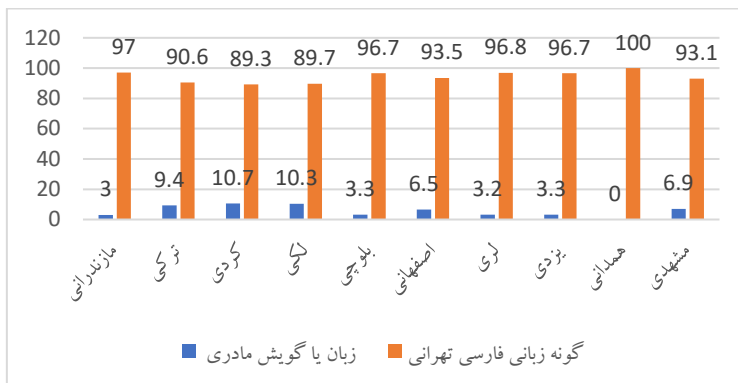
آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با همسر خود به گونه‌ی زبان فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۲۵ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۴ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌ی زبانی در گفتگو با فرزندان بر حسب اصالت قومی-زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۴: توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با فرزندان بر حسب اصالت قومی زبانی

Figure 4. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with children based on language originality

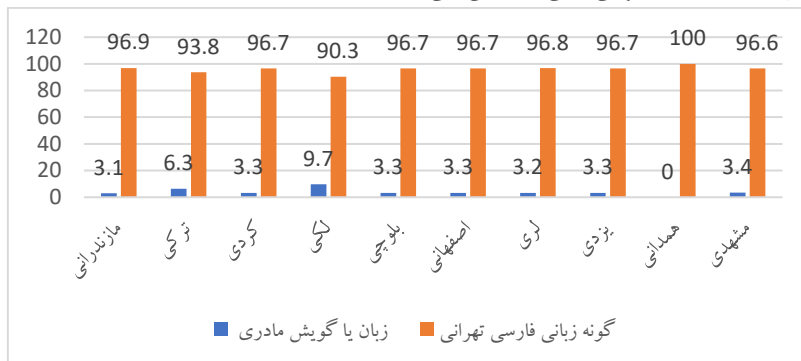
بر اساس نمودار ۴، از مجموع ۲۵۰ پاسخگو، ۳۰ نفر یا ۱۲٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با فرزندان خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۹ نفر مربوط به افرادی است که به زبان کُردی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۲۰ نفر معادل ۸۸٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط خانواده در گفتگو با فرزندان خود به گونه‌ی زبان فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۲۶ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۵ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌ی زبانی در گفتگو با همکلاسی‌ها بر حسب اصالت قومی-زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۵: توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با همکلاسی‌ها بر حسب اصالت قومی زبانی

Figure 5. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with classmates based on language originality

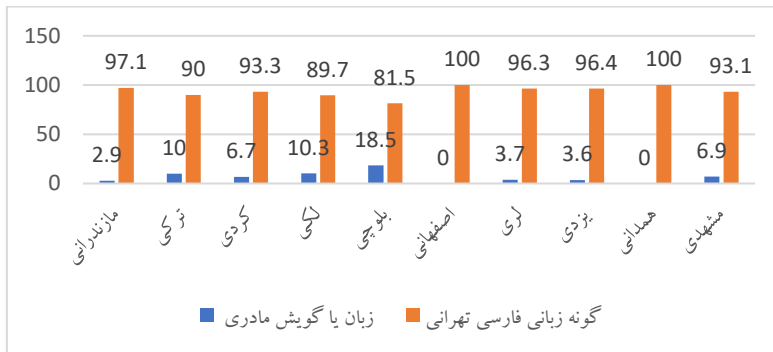
بر اساس نمودار ۵، از مجموع ۲۹۸ پاسخگو، ۱۷ نفر یا ۵/۷٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط آموزشی در گفتگو با همکلاسی‌های خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳ نفر مربوط به افرادی است که به زبان ترکی، کردی و یا لکی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۸۱ نفر معادل ۹۴/۳٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط آموزشی در گفتگو با همکلاسی‌های خود به گونه‌ی زبان‌فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳۲ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۶ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌ی زبانی در گفتگو با مدرسان بر حسب اصالت قومی‌زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۶: توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با مدرسان بر حسب اصالت قومی‌زبانی

Figure 6. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with professors based on language originality

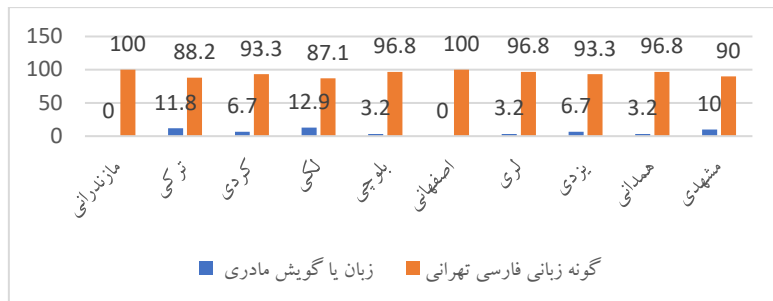
بر اساس نمودار ۶، از مجموع ۲۹۸ پاسخگو، ۱۲ نفر یا ۴٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط آموزشی در گفتگو با مدرسان به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳ نفر مربوط به افرادی است که به زبان لکی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۸۶ نفر معادل ۹۶٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط آموزشی در گفتگو با مدرسان به گونه‌ی زبان‌فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳۱ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۷ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌ی زبانی در گفتگو با همکاران بر حسب اصالت قومی‌زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۷. توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با همکاران بر حسب اصالت قومی زبانی

Figure 7. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with colleagues based on language originality

بر اساس نمودار ۷، از مجموع ۲۹۰ پاسخگو، ۱۸ نفر یا ۶/۲٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط کار در گفتگو با همکاران خود به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۵ نفر مربوط به افرادی است که به زبان بلوچی صحبت می‌کنند. همچنین، ۲۷۲ نفر معادل ۹۳/۸٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط کار در گفتگو با همکاران خود به گونه زبانی فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳۳ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند. نمودار ۸ توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه زبانی در گفتگو با مردم کوچه و بازار بر حسب اصالت قومی زبانی را نشان می‌دهد.

نمودار ۸. توزیع فراوانی و درصد کاربرد گونه‌های زبانی در گفتگو با مردم کوچه و بازار بر حسب اصالت قومی زبانی

Figure 8. distribution frequency and percentage of utilizing varieties of languages in conversation with people in the society based on language originality

بر اساس نمودار ۸، از مجموع ۳۱۴ پاسخگو، ۱۸ نفر یا ۵/۷٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط کوچه و بازار و در گفتگو با مردم به زبان یا گویش مادری خود صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۴ نفر مربوط به افرادی است که به زبان‌های ترکی یا لکی صحبت می‌کنند. همچنین ۲۹۶ نفر معادل ۹۴/۳٪ از این آزمودنی‌ها، در محیط کوچه و بازار و در گفتگو با مردم به گونه زبانی فارسی تهرانی صحبت می‌کنند که بیشترین فراوانی معادل ۳۵ نفر مربوط به افرادی است که به زبان مازندرانی صحبت می‌کنند.

در این بخش، نتایج به‌دست‌آمده از آزمون کای دو پیرسون بر اساس میزان کاربرد گونه زبانی مادری در محیط داخل و خارج از خانه محاسبه شده است. مطابق نتایج، چنانچه مقدار معناداری کوچکتر از ۰/۰۵ به‌دست آمده باشد، ارتباط معناداری میان کاربرد گونه‌های زبانی مورد مطالعه و حوزه‌های اجتماعی وجود دارد. جدول ۲ نتایج آزمون کای دو پیرسون برای کاربرد گونه‌های زبانی در محیط خانواده بر حسب اصالت قومی‌زبانی را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نتایج آزمون کای دو پیرسون برای کاربرد گونه‌های زبانی در محیط خانواده بر حسب اصالت قومی زبانی
Table 2. Chi- square test results for the use of language varieties in the family environment based on language originality

کاربرد گونه‌ی زبانی	آماره کای دو پیرسون	درجه آزادی	مقدار معناداری
گفتگودر محیط خانواده با پدر و مادر	۱۰/۸۰۴	۹	۰/۳۱۳
گفتگودر محیط خانواده با خواهران و برادران	۱۲/۵۷۴	۹	۰/۱۷۴
گفتگودر محیط خانواده با همسر	۱۸/۶۲۱	۹	۰/۰۲۹
گفتگودر محیط خانواده با فرزندان	۲۷/۱۹۷	۹	۰/۰۰۱

بر اساس جدول ۲ در محیط خانواده و در گفتگوی همسر و فرزندان کاربرد دو گونه زبان و گویش مادری و گونه‌ی زبان فارسی تهرانی با اصالت قومی‌زبانی افراد، ارتباط معناداری دارد به‌دلیل این‌که مقدار معناداری متناظر با این متغیر کوچکتر از ۰/۰۵ به‌دست آمده است. در گفتگو با همسر، ۷۹٪ شرکت‌کنندگان از گونه زبانی فارسی تهرانی و ۲۱ درصد آن‌ها از زبان یا گویش مادری خود استفاده می‌کنند. در گفتگو با فرزندان، ۸۸٪ شرکت‌کنندگان از گونه‌ی زبان فارسی تهرانی و ۱۲٪ آن‌ها از زبان یا گویش مادری خود استفاده می‌کنند. اما در گفتگو با پدر و مادر و خواهران و برادرها به‌دلیل این‌که مقدار معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ به‌دست آمده است، ارتباط معناداری ندارد.

در محیط خارج از خانه، در گفتگو با همکلاسی‌ها، مدرسان، همکاران و گفتگودر کوچه و بازار با مردم، کاربرد زبان یا گویش مادری در مقابل گونه‌ی زبان فارسی تهرانی بر حسب اصالت قومی‌زبانی مقایسه شده‌است. جدول ۳ نتایج آزمون کای دو پیرسون برای کاربرد گونه‌های زبانی در محیط خارج از خانه بر حسب اصالت قومی‌زبانی را نشان می‌دهد.

جدول ۳. نتایج آزمون کای دو پیرسون برای کاربرد گونه‌های زبانی در محیط خارج از خانه بر حسب اصالت قومی زبانی

Table 3. Chi- square test results for the use of language varieties in the family environment based on language originality

کاربرد گونه‌ی زبانی	آماره کای دو پیرسون	درجه آزادی	مقدار معناداری
گفتگودر محیط آموزشی با همکلاسی‌ها	۶/۳۱۰	۹	۰/۷۰۹
گفتگودر محیط آموزشی با مدرسان	۴/۲۲۹	۹	۰/۸۹۶
گفتگودر محیط کار با همکاران	۱۳/۶۱۲	۹	۰/۱۳۷

گفتگودر کوچه و بازار با مردم	۱۱/۲۴۴	۹	۰/۷۲۴
------------------------------	--------	---	-------

بر اساس جدول ۳ کاربرد دو گونهٔ زبان و گویش مادری و گونهٔ زبان فارسی تهرانی با اصالت قومی زبانی در محیط خارج از خانه و در گفتگوبا همکلاسی‌ها، مدرسان، همکاران و گفتگودر کوچه و بازار با مردم، به دلیل این که مقدار معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ به دست آمده است، ارتباط معناداری ندارد.

۱.۵ احساس هویت نسبت به گونهٔ زبانی مادری

ادواردز (۲۰۰۹: ۱۹) معتقد است همه توضیحات و توصیفات درباره مفهوم هویت در واقع تحت عنوان «تعریف خود» است. زمانیکه خود را در سطوح فردی و اجتماعی معرفی می کنیم در حقیقت یک برچسب با عنوان تعریف خود یا «هویت خود» به خودمان میزنیم. هویت یا کیستی به مجموعه نگرش‌ها، ویژگی‌ها و روحیات فرد و آنچه وی را از دیگران متمایز می کند، گفته می شود. کریستیانسن (۲۰۰۸: ۵۵) معتقد است از بُعد زبان شناسی اجتماعی - شناختی، زبان هر جامعه نشان دهنده تمامیت «هویت» آن جامعه زبانی است. بروبیرو کوپر (۲۰۰۰: ۲۳) بر این باور هستند که هویت یک مقوله نیست، بلکه یک فرایند است که حاصل نگرش فردی و اجتماعی بوده و به شکل پیوستاری نمایش داده می شود. یک سوی پیوستار هویت ثابت فردی وجود دارد و طرف دیگر پیوستار در اثر تغییرات حاصل از بازخوردهای اجتماعی، در حال نوسان بوده و ناپایدار است. جدول ۴٪ مؤلفه نگرشی موثر در شکل گیری هویت را نشان می دهد.

جدول ۴. درصد مؤلفه نگرشی موثر در شکل گیری هویت

Table 4. frequency distribution and percentage of the sense of real identity by distinguishing language varieties of the study

درصد میزان هویت به گونه‌ی زبانی مادری	مؤلفه زبان یا گویش	
	زبان یا گویش مادری	زبان‌های مازندرانی، ترکی، کردی، لری و سیستانی (گروه ۱)
۷۲	زبان یا گویش مادری	گویش‌های اصفهانی، لری، یزدی، همدانی و مشهدی (گروه ۲)
۲۸	زبان فارسی تهرانی	
۶۸/۶	زبان یا گویش مادری	گویش‌های اصفهانی، لری، یزدی، همدانی و مشهدی (گروه ۲)
۳۱/۴	زبان فارسی تهرانی	

بر اساس جدول ۴ گویندگان زبان‌ها ۷۲٪ و گویشوران ۶۸/۶٪ گونهٔ زبانی مادری را هویت واقعی خود می دانند. در حقیقت گویشوران نسبت به گویندگان زبان‌ها احساس هویت کمتری نسبت به گونه‌ی زبانی مادری خود دارند.

۶ نتیجه گیری

سوال ۱: میزان کاربرد گونه‌ی زبانی غیر معیار شرکت کنندگان در شهر تهران به چه صورت است؟

به طور کلی ۳۱۴ شرکت کننده در ۸ محیط گفتگو در داخل و خارج از خانواده ۲۵۱۲ امکان انتخاب بین گونهٔ زبانی مادری و گونهٔ زبان فارسی تهرانی داشته اند که تنها ۳۸۴ مورد معادل ۱۵/۲٪ گونهٔ زبانی

مادری و ۲۱۲۸ مورد معادل ۸۴/۷۱٪ گونهٔ زبان فارسی تهرانی را انتخاب کرده‌اند. از میزان ۳۸۴ مورد گزینه گونه‌ی زبانی مادری ۲۹۶ مورد معادل ۷۷/۰۸٪ در محیط داخل خانواده در گفتگو با پدر و مادر، خواهر و برادر، همسر و فرزند را شامل می‌شود و در محیط خارج از خانواده تنها ۸۸ مورد معادل ۲۲/۹٪ گونهٔ زبانی مادری انتخاب شده است.

۱۶ میزان کاربرد گونه‌های زبانی غیرمعیار ایرانی در محیط داخل خانواده:

گفتگو با پدر و مادر: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران همدانی با ۴۸/۴٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران لری با ۲۵/۸٪ تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان لکی با ۵۸/۱٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۳۷/۱٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با خواهران و برادران: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۳۰٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران لری با ۲۳/۳٪ تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان لکی با ۵۸/۱٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۲۸/۶٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با همسر: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۲۵٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران لری با ۸٪ تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان کردی با ۴۵/۸٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۱۳/۸٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با فرزندان: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران همدانی با ۴/۳٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران اصفهانی با صفر درصد تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان کردی با ۳۷/۵٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۱۰/۳٪ تعلق می‌گیرد.

۲۶ میزان کاربرد گونه‌ی غیرمعیار زبان فارسی در محیط خارج از خانواده:

گفتگو با هم‌کلاسی‌ها: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۶/۹٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران همدانی با صفر درصد تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان کردی با ۱۰/۷٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۳٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با مدرسان: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۳/۴٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران همدانی با صفر درصد تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان لکی با ۹/۷٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۳/۱٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با همکاران: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۶/۹ درصد و کمترین میزان کاربرد به گویشوران اصفهانی و همدانی برابر با صفر درصد تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان بلوچی با ۱۸/۵٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با ۲/۹٪ تعلق می‌گیرد.

گفتگو با مردم کوچه و بازار: در بین گویش‌ها، بیشترین میزان کاربرد به گویشوران مشهدی با ۱۰٪ و کمترین میزان کاربرد به گویشوران اصفهانی با صفر درصد تعلق دارد. در بین زبان‌ها بیشترین میزان کاربرد به گویندگان لکی با ۱۲/۹٪ و کمترین میزان کاربرد به مازندرانی‌ها با صفر درصد تعلق می‌گیرد.

در نتیجه، در بین گویشوران، گویشوران مشهدی و سپس همدانی بیشترین کاربرد گونه‌ی زبانی غیرمعیار را در محیط داخل خانواده نشان داده‌اند، اما در محیط خارج از خانواده کاربرد گونه‌ی زبانی غیرمعیار همدانی‌ها به صفر درصد رسیده است. گویشوران همدانی علیرغم اینکه در محیط خانواده به شدت به گونه‌ی زبانی مادری خود پایبند هستند، تمایلی به کاربرد گونه‌ی زبانی غیرمعیار در محیط خارج از خانواده ندارند. همچنین، با وجود بیشترین احساس «مثبت» معادل ۵۸/۱٪ و احساس «خیلی مثبت» معادل ۱۲/۹٪ نسبت به گونه‌ی زبانی مادری خود، در پاسخ به سؤال «آیا تمایل دارید در شهر آباء و اجدادی خود زندگی کنید؟» بیشترین میزان پاسخ به گزینه «اصلاً» معادل ۷۱٪ و فراوانی ۲۲٪ از ۳۱ نفر را نشان داده‌اند. گویشوران همدانی با بیشترین نگرش صمیمیت، راحتی در انتقال پیام، هویت و تعلق به گونه‌ی زبانی مادری، نشان داده‌اند که تنها در حوزه داخل خانواده در جامعه زبانی شهر تهران اعتماد به نفس گفتگو به گونه‌ی زبانی مادری را دارند و در حوزه خارج از خانواده کاربرد گونه‌ی زبانی غیرمعیار آن‌ها به صفر درصد می‌رسد.

در مقایسه گویشوران مشهدی و همدانی، به نظر می‌رسد مشهدی‌ها به دلیل زندگی در کلان‌شهر مشهد و پایخت مذهبی ایران، وجود دائمی مسافران از شهرهای مختلف و توریست‌های بی‌شمار از اقصای نقاط دنیا به خصوص کشورهای ثروتمند عربی، علیرغم احساس «مثبت» متوسط به گونه‌ی زبانی مادری خود، اعتماد به نفس ارتباط با دیگران در جامعه زبانی داخل و خارج از خانواده با گونه‌ی زبانی مادری خود را پیدا کرده‌اند.

در بین زبان‌ها گویندگان زبان‌های لکی سپس کردی بیشترین کاربرد گونه‌ی غیرمعیار را نشان داده‌اند اما مازندرانی‌ها در محیط داخل و خارج از خانواده در هر ۸ امکان انتخاب گونه‌ی زبانی، کمترین میزان کاربرد گونه‌ی زبانی مادری را نشان داده‌اند.

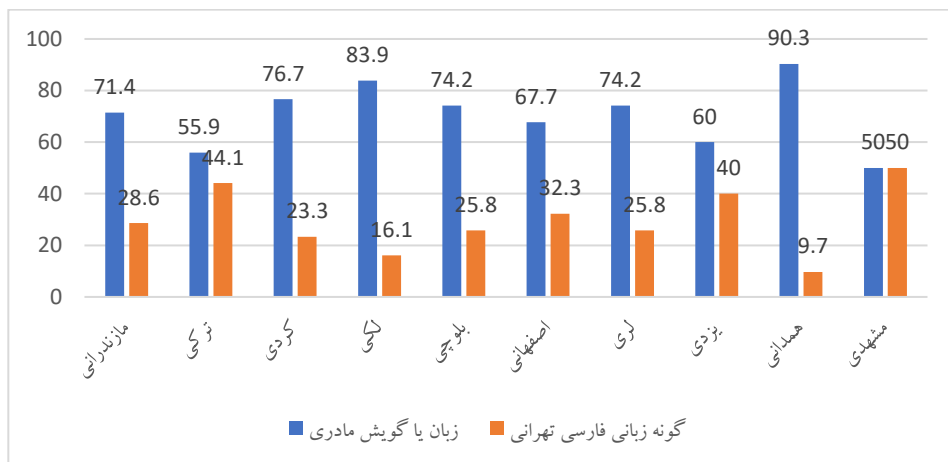
گُردها و لک‌ها به لحاظ قومیتی دارای انسجام و اتحاد زیادی هستند و به لحاظ زبانی اعتماد به نفس بالایی در کاربرد گونه‌ی زبانی مادری خود در جامعه زبانی تهران و در مقابل مخاطب تهرانی نشان داده‌اند که این اعتماد به نفس، از هویت قومی قوی آنها و احساس تعلق به فرهنگ و زبان مادری سرچشمه می‌گیرد. بر کسی پوشیده نیست که زبان، قومیت و فرهنگ رابطه‌ای بسیار تنگاتنگ و ناگسستنی دارند و گویندگان کردی و لکی این انسجام قومی-زبانی را ثابت کرده‌اند. در اینجا نکته‌ای قابل تأمل وجود دارد و قابل ذکر است که قوم گُردها به دلیل داشتن خط و نیز گویندگان بسیار زیاد کرد زبان در داخل و خارج از ایران (عراق، سوریه و ترکیه) تمایل بسیاری دارند تا استقلال خود را به جامعه زبانی تهران نشان داده و ثابت کنند.

مازندرانی‌ها که کمترین میزان کاربرد گونه‌ی زبانی مادری را دارند، بیشترین میزان ارتباط اداری و غیر اداری با شهر تهران و مخاطبین تهرانی را داشته و این ارتباطات و تعاملات زبانی و مناسبات گوناگون با مخاطبین تهرانی موجب شده است مازندرانی‌ها به دلیل پذیرش بیشتر در جامعه میزبان، گونه‌ی زبانی معیار را ترجیح دهند. همچنین، روابط وسیع مازندرانی‌ها با مخاطبین تهرانی و نیز وسعت

کاربرد گونه معیار آن‌ها، موجب کاهش کیفیت گونه زبانی مازندرانی، افزایش واژگان زبان معیار در این زبان در بین کاربران، نزدیکی آوایی این گونه زبانی با فارسی تهرانی و در نتیجه افزایش میزان فهم پذیری مخاطبین تهرانی از این گونه زبانی غیرمعیار شده است.

سوال ۲: گونه‌های زبانی در شهر تهران چه ارتباطی با هویت فردی دارد؟

نمودار ۹ توزیع فراوانی و درصد احساس هویت به گونه زبانی مادری به تفکیک زبان‌ها و گویش‌ها را نشان می‌دهد.

نمودار ۹. توزیع فراوانی و درصد احساس هویت به گونه‌ی زبانی مادری بر حسب اصالت قومی زبانی

Figure 9. Frequency distribution and percentage of the sense of real identity based on language originality

گویندگان زبان لکی با ۸۳/۹٪ و سپس گویندگان زبان کردی با ۷۶/۷٪ بیشترین احساس هویت و گویندگان زبان ترکی با ۵۵/۹٪ کمترین میزان احساس هویت به گونه زبانی خود را دارند. زندگی ایلی به لحاظ ساخت اجتماعی و قدرت دارای رده‌بندی‌های مشخص در ساختار سنتی است و این ساختار و انسجام درونی، هویت ایلی و قومی را تعیین می‌کند. لک‌ها و گُردها به شدت به مؤلفه‌های قومی که حاصل ابعاد اجتماعی و فرهنگی درون قومشان است، پایبند هستند و آگاهانه در حفظ منافع قومیتی خود می‌کوشند و آن را هویت واقعی خود می‌دانند. هویت قومی حکایت از دلبستگی و تعلق خاطر نسبت به قومیت و فرهنگ دارد. همانطور که شرکت‌کنندگان لک‌زبان و گُردها در این پژوهش نشان‌دهنده اند، دارای بالاترین میزان احساس هویت واقعی به گونه‌ی زبانی خود در میان اقوام ایرانی هستند.

ترک‌ها از دیر باز براساس ابراز عقاید و افکارشان، احساس هویت بالایی نسبت به قومیت و اصالت خود داشته‌اند اما به نظر می‌رسد مهاجرین نسل دوم در تهران به این احساس هویت به قومیت و اصالت قومی زبانی خدشه وارد کرده‌اند. به طوری که از بین ۳۴ نفر شرکت‌کننده ترک زبان، ۱۵ نفر معادل ۴۴/۱٪ نسبت به گونه‌ی زبانی فارسی تهرانی احساس هویت داشته‌اند و از این ۱۵ نفر ۱۳ نفر معادل ۸۶/۶٪

مهاجرین نسل دوم هستند. متغیرهای جنسیت و سن، تحصیلات و نیز دلایل مهاجرت به شهر تهران تاثیر قابل توجهی در این تغییر نگرش ایجاد نکرده‌اند. تنها عامل قابل توجه که نقش مهمی در تغییر این نگرش زبانی داشته است شغل است. ۱۰ نفر از ۱۵ نفری که گونه فارسی تهرانی را عامل هویت خود دانسته‌اند، کارمند هستند. یافته‌ها نشان داده‌اند مهاجرین نسل دومی که در تهران متولد شده‌اند و به واسطه شغل حضور فعال و پررنگی در جامعه زبانی تهران داشته‌اند، گونه‌ی معیار زبان فارسی را هویت اصلی خود می‌دانند. نکته قابل توجه دیگر این است که ۱۳ نفر از ۱۵ نفری که گونه فارسی معیار را عامل هویت خود دانسته‌اند، وضعیت تحصیلی والدینشان بی‌سواد، سیکل یا دیپلم بوده‌اند و تحصیلات بالایی نداشته‌اند.

گویشوران همدانی با ۹۰/۳٪ بیشترین احساس هویت واقعی و گویشوران مشهدی با ۵۰ درصد کمترین میزان احساس هویت واقعی نسبت به گونه‌ی زبانی مادری خود نشان داده‌اند. همدانی‌ها دارای ویژگی‌های شخصیتی قوی بوده و پای اعتقادات خویش ایستادگی می‌کنند؛ بنابراین وابستگی آنها به هویت و ریشه‌های فرهنگی، بسیار محکم و راسخ است. همچنین همدان، یکی از قطب‌های دانشگاهی و علمی کشور را تشکیل می‌دهد که این نیز نشان از چهره و هویت علمی آن است. همدان همچنین دارای هویت تاریخی بوده و در دوره‌های مادها، هخامنشیان، ساسانیان، آل‌بویه و سلجوقیان پایتخت‌های ایران بوده است. مجموع این عوامل موجب شکل‌گیری هویت فردی قوی گویشوران همدانی و نگرش مثبت آن‌ها نسبت به اصالتشان شده است.

گویشوران مشهدی بیشترین میزان کاربرد گونه زبانی مادری را در جامعه زبانی و در مقابل مخاطب تهرانی نشان داده‌اند و این موضوع می‌تواند ناشی از اعتماد به نفس بالای آن‌ها در گفتگو با افراد جامعه زبانی باشد، اما به لحاظ نگرشی احساس هویت قابل توجهی نسبت به گونه زبانی مادری خود ندارند. گویشوران همدانی، دارای احساس هویت بالایی نسبت به گونه زبانی خود بوده و به دنبال آن بیشترین کاربرد گونه زبانی مادری در محیط داخل خانواده را داشته‌اند. به نظر می‌رسد در محیط داخل خانواده و در گفتگو با پدر و مادر، خواهر و برادر، همسر و فرزند، به هویت واقعی خود نزدیک‌ترند، اما در محیط خارج از خانواده کاربرد گونه‌ی غیرمعیار بسیار کمی دارند.

بر اساس یافته‌های پژوهش، گویشوران همدانی با وجود احساس هویت بالا به گونه زبانی مادری، در محیط خارج از خانه، هویت جامعه میزبان را پذیرفته، از هویت فردی خود فاصله می‌گیرند به سوی کسب هویت اجتماعی پیش می‌روند. به عقیده کریستیانسن (۲۰۰۸) مقوله هویت نسبت به گونه زبانی مادری به همبستگی اجتماعی منجر می‌شود. به دلیل پیوند انکارناپذیر همبستگی و هویت، گوینده زبان یا گویشور از طریق شناخت خود و مخاطب بر اساس کاربردهای زبانی دست به قضاوت می‌زند. به عقیده اکرت (۲۰۱۲) تغییرات آوایی زبان‌ها و گویش‌ها نمادی از هویت بومی یا محلی محسوب می‌شوند. در این پژوهش نقش گویشور و گوینده زبان به عنوان یک عامل در نظر گرفته شده است که در جهت ایجاد ارتباط در جامعه زبانی با مخاطب تهرانی عضو گروه‌های اجتماعی شده و در مسیر ایجاد

ارتباط زبانی، هویت فردی خود را در گروه اجتماعی با دیگر اعضای جامعه به اشتراک می‌گذارد و همچنین هویت به اشتراک گذاشته دیگر اعضای جامعه را نیز دریافت می‌کند.

به عقیده کریستال (۲۰۰۷: ۴۲۷) لهجه‌های منطق‌های رایج‌ترین شاخص تعلقات اجتماعی را در اختیار ما قرار می‌دهند، اما در بسیاری از مواقع هویت زبانی بر تعلق زبانی مقدم است. هویت فردی با تکیه بر واقعیت‌های قومی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی مرتبط است. نشانه‌های زبانی موجود در هویت قومی از قدرت بسیار بالایی برخوردار است. قومیت به معنی تعلق داشتن به پیوند اجدادی است. قابل توجه است که پرسش‌های هویت قومی-زبانی در رابطه با نیاز زبانی مهاجرینی مطرح می‌شود که درون جامعه میزبان، اقلیت قومی هستند. افراد جامعه میزبان براساس ملاک‌های ارزشی خاص خود برخی از گونه‌های زبانی را «شیک» و برخی دیگر را «عامیانه» می‌دانند یا اینکه بعضی از واژگان و ساختارهای گونه‌های زبانی غیرمعیار را «برازنده» و بعضی دیگر را «عوامانه» در نظر می‌گیرند که منجر به قضاوت‌های زبانی می‌شوند. در این میان بعضی از گویندگان زبان‌ها و بسیاری از گویشوران برای دریافت منزلت اجتماعی در جامعه میزبان علیرغم احساس هویت و تعلق به گونه زبانی مادری، در ارتباطات زبانی سعی در کاربرد گونه زبانی معیار دارند تا از زبانی ارزنده‌تر و به اصطلاح شیک‌تر استفاده کنند. درواقع، تصمیم می‌گیرند گونه زبانی فراگونه را به کار بگیرند.

در پژوهش حاضر، کاربرد تنوعات گونه‌ای ۱۰ زبان و گویش ایرانی و نگرش گویندگان زبان نسبت گونه‌های زبانی معیار و گونه زبانی مادری و نقش آن در هویت‌سازی فرد در جامعه زبانی شهر تهران پرداخته شده است.

بر اساس نتایج حاصل از مصاحبه، گویشوران احساس می‌کنند شنوندگان تهرانی نسبت به دیگر گویش‌ها ذهنیت منفی دارند؛ بنابراین بر این باورند که گونه‌ی زبانی معیار شأن و منزلت بیشتری نسبت به گونه‌های زبانی مادری آنها دارد و این تصور منجر به کاهش کاربرد گونه‌ی زبانی مادری گویشوران در تهران شده است. در مقابل، گویندگان زبان‌ها معتقدند، عدم فهم پذیری دیگران از زبانشان به آنها حس مثبت قدرت و برجسته بودن می‌دهد، به همین دلیل گویندگان زبان‌ها بیشتر از گویشوران تمایل به کاربرد گونه زبانی خود دارند.

با درنظر گرفتن اینکه گونه معیار زبان فارسی به‌عنوان زبان رسمی و آموزشی کشور، جایگاه قدرتمند و معتبری دارد، نوعی نابرابری بین گونه‌های زبانی معیار و غیرمعیار زبان فارسی ایجاد کرده است. بررسی‌های صورت گرفته پرده از این واقعیت برمی دارند که محدوده کاربرد گونه‌های غیرمعیار زبان فارسی در تهران همواره در حال کاهش یافتن است و گویندگان گونه‌های زبانی غیرمعیار تمایل خود را به صحبت کردن با گونه زبانی مادری خود رفته رفته از دست داده‌اند و به سوی کاربرد گونه‌ی معیار پیش رفته اند. گویندگان گونه‌های زبانی از هر طبقه اجتماعی و با درنظر گرفتن هر کدام از متغیرهای سن، تحصیلات، جنسیت، شغل و سطح مالی بر این باور هستند که در جامعه از گونه معیار استفاده کنند و گونه غیرمعیار را در محفل‌های کوچک و خانوادگی استفاده کنند. گونه معیار زبان فارسی، به

دلیل تاثیر رسانه ملی به الگویی بسیار قدرتمند تبدیل شده است؛ در حالی که، گونه غیرمعیار ظاهراً به این جرم که نمی‌تواند معیارگونه سخن بگوید مورد تحقیق و گاهاً سرزنش قرار می‌گیرد و منجر می‌شود به اینکه افراد جامعه به‌طور آگاهانه در محیط غیر از خانواده به زبان معیار سخن بگویند و منزلت پایین تری برای گونه غیرمعیار زبان فارسی قائل باشند.

قدرت اقتصادی، سیاسی و نیز آموزشی گونه معیار زبان فارسی نیز کاربرد گونه غیرمعیار را به شدت کاهش داده است و بسیاری از افراد دارای گونه زبانی مادری غیرمعیار را دارای عقده خود کم بینی کرده است به طوری که اصالت زبانی غیرمعیار خود را نوعی نقض و شرم دانسته و تلاش می‌کنند در جامعه خارج از خانواده اصالت زبانی خود را پنهان کنند و در جهت همگرایی با شنونده تهرانی گونه‌ی معیار زبان فارسی را بکار گیرند و فرزندان خود را نیز برای کاربرد گونه‌ی معیار زبانی آماده می‌کنند .

در روان‌شناسی شناختی، طرحواره‌ها به‌عنوان یک اصل سازمان بخش، نشان‌دهنده رفتار و تفکر افراد هستند که رفتار زبانی را نیز شامل می‌شوند (یانگ و گلوهوسکی، ۱۹۹۷). رفتار زبانی هر فرد حاصل تفکر، تجربه و انتخابش است و طرحواره‌های شناختی نمایانگر علت آن انتخاب هستند (یانگ و دیگران، ۲۰۰۳). طرحواره نقض و شرم یکی از انواع طرحواره‌هاست که نقش مهمی در انتخاب‌های فرد دارد. زمانی که فرد احساس می‌کند آنچه که هست یا ویژگی که دارد ممکن است پذیرفتنی نباشد برای پذیرفته‌شدن در جامعه، موردی که به عقیده او نقض محسوب می‌شود و از بروز آن شرم دارد را پنهان می‌کند. این احساس پذیرفته‌نشدن می‌تواند ناشی از تجربه‌های ناخوشایند پیشین فرد باشد که از آن پس فرد تلاش می‌کند آن را از دیدگان افراد پنهان کند. این مسئله در کاهش یا عدم کاربرد گونه‌های زبانی غیرمعیار توسط شرکت‌کنندگان در جامعه زبانی موثر است .

منابع فارسی

- موسوی بجنوردی، محمد کاظم (۱۳۸۰). *دایره‌المعارف بزرگ اسلامی*. جلد دهم، تهران.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۷). «زبان، گونه، گویش و لهجه: کاربردهای بومی و جهانی». *ادب‌پژوهی*، ۲(۵): ۹۱-۱۲۸.
- سارلی، ناصرقلی (۱۳۸۷). *زبان فارسی معیار*. انتشارات هرمس، تهران.
- پیش قدم، رضا، ابراهیمی، شیماء، شعیری، حمیدرضا، درخشان، علی (۱۴۰۰). «معرفی «زبان‌هیجان» به‌عنوان حلقه مفقوده قوم‌نگاری ارتباط: مکمل الگوی SPEAKING هایمز». *جستارهای زبانی*، ۱۲(۱)، ۴۱-۱. doi: 10.29252/LRR.12.1.1
- کریستال. دیوید (۲۰۰۷). *زبان چگونه کار می‌کند*. ترجمه: علی ربیع (۱۳۹۳). تهران: انتشارات علمی.

- دبیرمقدم، محمد، یوسفی‌راد، فاطمه، شقاقی، ویدا، متشرعی، سید محمود (۱۳۹۷). «زبان‌شناسی شناختی اجتماعی: رویکردی نوین به معنا و تنوعات زبانی». *زبان‌شناسی اجتماعی*، ۱(۴)، ۲۰-۲۹. doi: 10.30473/il.2018.5358
- مظفری، شراره، مدرسی، یحیی، افراشی، آریتا، عاصی، مصطفی (۱۳۹۸). «تأثیر عوامل اجتماعی بر کاربرد تنوعات گونه‌ای از دیدگاه زبان‌شناسی اجتماعی شناختی». *زبان‌شناسی اجتماعی*، ۲(۴)، ۲۷-۴۰. doi: 10.30473/il.2019.42023.1181

References

- Brubaker, R., & Cooper, F. (2000). "Beyond identity". *Theory and Society*. Reprinted in Brubaker's *Ethnicity Without Groups*. 29: 1-47.
- Chambers, J. K. (1995). *Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance*. Oxford, UK and Cambridge, USA: Blackwell.
- Chambers, J.K., & Trudgill, P. (1998). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chambers, J. K., & Trudgill, P. (2004). *Dialectology* (2nd edition), Cambridge: Cambridge.
- Crystal, D. (2007). *How Language Works*. (A. Rabie, Trans., 2014). Tehran: Elmī Publications. [In Persian]
- Dabir-Moghaddam, M. (2008). Language, dialect, accent and variety: Their use in the writings of Iranian and non-Iranian Scholars. *Journal of Adab Pazhuhi*, 2(5), 91-128. [In Persian]
- Dabir-moghaddam, M., Yousefi Rad, F., Shaghaghi, V., & Motesharrei, S. M. (2018). "Cognitive Sociolinguistics: Introducing a New Approach to Meaning and Linguistic Variations". *Journal of Sociolinguistics*, 1(4), 20-29. [In Persian] doi: 10.30473/il.2018.5358
- Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geeraerts, D. (2001). On Measuring Lexical Convergence. In Augusto Soares da Silva (ed.), *Linguagem e Cognicao* (PP.51 -61).
- Geeraerts D., Kristiansen, G., Peirsman, Y. (ed.s). (2010). *Advances in cognitive sociolinguistics*. Berlin/New York: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.
- Giles, H., & Coupland, N. (1991). "Language attitudes: discursive, contextual and gerontological considerations". In: A. G. Reynolds (ed.), *Bilingualism, multiculturalism, and second language learning*. Hillsdale, NJ: Erlbaum. 21-42

- Kistiansen, G. & Dirven, R. (2008). *Cognitive Sociolinguistics: Language Variation, Cultural Models, Social System*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter.
- Kristiansen, G. (2006). "Towards a Usage-based Cognitive Phonology". *International Journal of English Studies*, 6/2, 107-140.
- Labov, W. (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Centre for Applied Linguistics.
- Labov, W. (1984). "Field Method of the Project on Linguistic Change and Variation". In: J. Baugh & J. Sherzer (ed.s), *Language in Use*. Englewood Cliffs: Prentice ttall.
- Labov, W. (1994) *Principles of Linguistic Change*. 1, Oxford: Blackwell.
- Lambert, W. E. (1967). "A social psychology of bilingualism". *Journal of Social Issues*, 23, 91-109.
- Mousavi Bojnourdi, M. K. (2001). *The Great Islamic Encyclopedia*, Vol. 10. Tehran: The Center for the Great Islamic Encyclopedia. [In Persian]
- mozaffari, S. , Modarresi, Y. , Afrashi, A. and Assi, M. (2019). "The Impact of Social Factors on the Use of Lectal Variations from a Socio-cognitive Linguistics Perspective." *Journal of Sociolinguistics*, 2(4), 27-40. [In Persian]
doi: 10.30473/il.2019.42023.1181
- Pishghadam, R. , Ebrahimi, S. , Shairi, H. R. and Derakhshan, A. (2021). Introducing "Emotion Language" as the Missing Link in Ethnography of Communication: A Complement to Hymes Model's SPEAKING. *Language Related Research*, 12(1), 1-41. doi: 10.29252/LRR.12.1.1. [In Persian]
- Sachdev, I., & Bourhis, R. Y. (1990). "Language and Social Identification". In: D. Abrams and M. A. Hogg (eds.), *Social Identity and Social Cognition*. Blackwell. , 211-229.
- Sarli, N. (2008). *Standard Persian Language*. Tehran: Hermes Publications. [In Persian]
- Young, J. E., & Gluhoski, V. (1997). "A Schema- focused perspective on satisfaction in close relationship". In R. J. Sternberg & M. Hojjat (EDs). *Satisfaction in close relationship*, New York: The Guilford Press.
- Young J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003) *Schema therapy: a practitioner's guide*. New York: Guilford.